

* RECENZE *

Kultúrny a literárny život Rusínov-Ukrajincov.

Babotová L.: Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia. Acta Facultatis Universitatis Prešoviensis. Monographia 106. AFPh UP 266/348. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Prešov 2009, strán 151.

S publikáciami, akú pripravila **Lubica Babotová, Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia**, sa nestretávame v odbornej či literárnovednej „praxi“ tak často. Príčin na objasňovanie situácie bude viacero a budú odlišné, ale jedna relevantná spočíva najskôr v tom, ako sa „menšinová“ literatúra prijíma v jej širšom kultúrnom prostredí a druhá, takmer kauzálna, ako je „živá“ v prostredí svojho kultúrneho spoločenstva ona sama a inšpiratívna.

Autorka publikácie upozorňuje na ústredný problém javu, ktorému venuje podstatnú časť svojho výskumu, a ten sa rozvinie do genézy a stavu i premenlivých vzťahov, ktoré v nadväznosti vytvoria jazyková prax, etnické povedomie, kontext menšiny v legislatívnom, geografickom a politologickom organizme štátneho útvaru, v ktorom od 20. storočia Rusíni-Ukrajinci po súčasnosť kultivujú svoj kultúrny a literárny život.

Publikáciu Lubice Babotovej možno prijať ako literárnohistoricky korektný a pre literárny kontext ukrajinskej a slovenskej literatúry užitočný náčrt dejín kultúry a literatúry Rusínov-Ukrajincov, ktorý autorka rekonštruje od 19. storočia po súčasnosť. Zmeny, odvíjajúce sa od neliterárnej skutočnosti ju nasmerovali na rozdelenie problematiky do dvoch vnútorne členených častí zo súborov spravidla personálne tematizovaných kapitol, na Štúdie a na Profily.

Štúdie ťažia z literárnohistorického výkladu, v ktorom dominuje vývinový materiál zapojený do periodizačného obrazca kultúry a literatúry Rusínov-Ukrajincov, preto ho autorka rozčlenila na *Vývin literatúry v rokoch 1848-1919*, *Vývin literatúry v medzivojnovom období 1918-1945*, *Vývin po roku 1945*, na *Významné osobnosti literatúry a literárneho života Rusínov-Ukrajincov* a na kapitolu *Literárna veda a výskum literatúry*. Do Štúdií včlenila aj *Žinky-pismennicy v literatúry rusíniv-ukrajinciv XIX-XX st.*, *Vývinový pohľad na detskú literatúru Rusínov-Ukrajincov* a *Pjašivčina na storinkach časopisiv, redahovanich Ivanom Paňkevičem*.

Autorka publikácie sa špecializuje vo svojom literárnohistorickom výskume na heuristiku materiálu, čím je a priori vymedzená aj jej metodológia a metodika práce so získaným archívnym, dokumentárnym, korešpondenčným, periodickým a ďalšími typmi materiálov a dokumentov, čo pre tých literárnych vedcov a širšiu kultúrnu verejnosť znamená i to, že v čase, keď L. Babotová spracovávala ňou zvolený vývinový problém kultúrny a literatúry Rusínov-Ukrajincov, sústredila do svojho výpovedného postoja v plnom zábere dostupný kultúrny dokument a pracovala s jeho autentickou verziou. V tomto zmysle poznávacía

hodnota výskumu L. Babotovej je číra a presná. Spomíname to i preto, lebo prvé, s čím sa musela pre zásadné geografické, historiografické a politické premeny na prelome 19. a 20. storočia vyrovnáť v tak širokom spoločenskom zábere, aký sleduje, ju viedlo k tomu, aby sa ustálila vo vymedzení obsahu, významu a v spoločenskom „znaku“ termínu Rusíni–Ukrajinci a potom s formami jazyka - jazykov, ktoré práve oni využívajú v dejinách svojho aktívneho kultúrneho života. Závery autorky práce sú po prvé etnicko-vývinového dosahu, keďže: „*Buditeľská generácia ukončila, ažna malé výnimky, svoju činnosť do konca 19. storočia. /.../. Títo spisovatelia počas svojej literárnej aktivity, keď Rusíni-Ukrajinci ešte nemali vyriešenú otázku spisovného jazyka, písali tzv. „jazyčijem“ , čo bola zmes elementov národného jazyka, cirkevnej slovančiny, karpatského variantu ruštiny a maďarčiny. Niektorí autori sa pokúšali o ruský literárny jazyk“* (s. 18). Po druhej autorka konštatuje pri objasňovaní pojmu aj toto: „*Z čias Rakúsko-Uhorska zdedená a nevyriešená jazyková otázka sa stala politickým problémom, ktorý znásobil otázky národnostného a náboženského charakteru“* (20). Na záver, teda ako tretí krok v dejinných reflexiách Rusínov-Ukrajincov sa podľa autorky situácia riešila takto: „*Po skončení druhej svetovej vojny došlo k zmenám v povojnovom usporiadaní Európy. Najvýchodnejšia časť Československej republiky, Karpatská Ukrajina (predtým Podkarpatská Rus), sa stala súčasťou ZSSR /.../ ako Zakarpatská oblasť Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky. Týmto politickým rozhodnutím sa väčšina spisovateľov a ich čitateľov medzi Rusínmi-Ukrajincami ocitla za hranicami Československej republiky. /.../ Nedorišená jazyková otázka a odlúčenie od ostatného ukrajinského jazykového územia, ale aj zrušenie zastupiteľského orgánu Rusínov-Ukrajincov Ukrajinskej národnej rady Prjašivčiny /.../ na konci 40. rokov vyústilo do zložitej situácie. Aj preto časť populácie chápala zavedenie ukrajinského spisovného jazyka ako administratívne nariadenie nadiktované „zhora“, čo sa po nejakom čase odzrkadilo aj v národnom povedomí Rusínov-Ukrajincov. Postupne sa zakladajú periodiká, vydávané v ukrajinčine, ruštine, ale i také, kde sa uverejňovali materiály súčasne v dvoch jazykoch“* (s. 22-23).

Autorka načrtu genézy, dejín a aktuálneho kultúrneho a literárneho života Rusínov-Ukrajincov na východe Slovenskej republiky formou štúdií, ktoré sú venované kontextu, osobnostiam i periodikám či intencionalite čitateľa a aj žánrovo dopracovanou formou autorských profilov – *Mykojala Božuková, Volodymyr Birčak, Dionýz Zubricky, Iryna Nevycká, Stepan Sevasťjan Sabol* a ďalší- vytvára plastický, no premyslený, lenže nateraz i mozaikovito, teda vzťahovo a kauzálne voči národným dejom utvorený reťazec autorských činov, postojov, vkladov i prehľad na podloží historického a konkrétneho kultúrneho času.

Akosi je len prirodzené, že informačná časť autorských profilov, ženských autoriek i tvorby pre detského čitateľa je „kompletizovaná“ personálne, čo znamená, že sa pozornosť sústreďuje na nasýtenú informáciu o vydaných textoch a zachytávajú sa invenčné dobové kritické reflektovanie estetického a sémantického obsahu umeleckého textu a jeho noetickému problému, ku ktorému sa L. Babotová vrátila vo vývinovom prehľade i pohľade na kultúru a dejiny literatúry Rusínov-Ukrajincov.

Spoločenská a kultúrna hodnota publikácie Ľubice Babotovej spočíva predovšetkým v tom, že na podloží materiálu a jeho poznania predkladá aj vnútornú, precíznejšiu periodizáciu kultúrnych činov tvorivých osobností spomedzi Rusínov-Ukrajincov, ktorá sa prejavila v ich personálne odlišnom záujme o umelecky priebojné preklady, s ktorými sú ako s hodnotou spojené medziliterárne výkony *Ivana Macynského, Eliáša Galajdu, Jozefa Zbihleja, Jozef Šelepca, Vitalija Konopelca* a ďalší) do literárnej ukrajinjiny alebo z ukrajinjiny do slovenčiny, češtiny či poľštiny.

Sofistikované zázemie modernej literárnej tvorby Rusínov-Ukrajincov vedie tvorivé dialógy s okolitými národnými literatúrami, vstupuje aktívne do literárnej vedy a otvára sa recepcne kultivovanému zázemiu zaujímavému sa o hodnoty pôvodnej poézie, prózy, drámy, o tvorbu pre mladých čitateľov a o „svoju“ poetologicky i metodicky prepracovanú, ale predovšetkým rešpektovanú školu prekladu, v ktorom Rusíni-Ukrajinci rok čo rok získavajú závažné kultúrne ocenenia a ohlasy.

Spoločenská a kultúrna prítomnosť s tými možnosťami, aké vytvára pre jednotlivca, jeho vzdelanie a uplatnenie sa, priniesla ďalší efektívny prvok, a ten tvorivé osobnosti síce vzdáľuje od ich historického územia, ale nebráni tomu, aby sa presadili ako vyhranené tvorivé spoločenstvo či jednotlivci v kultúrnych mekkách, či už v Bratislave (*Vasil' Dacej*) alebo v Prahe (ide o časti ich osobného a literárneho života, ktoré v meste prežili *Eva Bissová*, *Mária Nachajová*, *Bohdan Kopčák* a *Taras Muraško*), no aj vydavateľským šírením ich tvorby na Ukrajine. Najskôr preto a v súlade s prirodzeným vývinom sa čitateľská a divácka obľúbenosť autorov Rusínov-Ukrajincov otvára mladým a mladším generáciám.

Kultúrny a literárny život ostávajú zdravými organizmami aj preto a vtedy, keď sa k nim pozorne a objektívne správa ich sofistikovane pripravený historický, kritický a estetický „zhodnocovateľ“, čo naznačuje príspevok *Literárna veda a výskum literatúry*. V ňom sa Ľubica Babotová predstavuje odkazom na svoju monografickú prácu *Zakarpatsko-ukrajinská proza druhoj poloviny 19. stoliťja* (Prešov 1994), teda naznačuje, že len pokračuje v prirodzenom nadväzovaní na svojho výskumného „predchodcu“ aktuálnych Vybraných kapitol /.../, ktoré by mali dorásť po syntetické dejiny kultúry a literatúry Rusínov-Ukrajincov. Autorka má na to odborné a jazykové, ale aj metodologické predpoklady také, ako málo jej literárnovedných súčasníkov.

Viera Žemberová

Almanach Nitra jako zrcadlo vlivného proudu slovenské literatury, literární vědy a kritiky

Almanach Nitra 2009 (desiaty ročník). Nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov, Nitra 2009.

Vydávání almanachu *Nitra* bylo obnoveno především z iniciativy Andreje Červeňáka a jeho přátel v návaznosti na almanach vydávaný Josefem Miloslavem Hurbanem (1817-1888). Jeho první ročník vyšel roku 1842 česky v Bratislavě s podtitulem *Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska* (o tom slovenské prameny většinou mlčí), druhý ročník z roku 1844 je patrně první publikací sepsanou v štúrovské slovenštině, která s přestávkami vycházela do roku 1876. Vzhledem k tradici, jež tu byla naznačena, je zajímavé, že v almanachu najdeme poměrně dost příspěvků často s protičeským ostnem zbytečně modernizujících a aktualizujících historií. Naopak lze také pozorovat, že většina materiálů je otevřená a evropsky vstřícná, zásadová, vlastenecká a objektivně informující, a to zejména o dění v ruské, české, polské a ukrajinské literatuře, ale také o slovenské menšině v zahraničí. Z tohoto hlediska je třeba vyzvednout zejména práci editora a vědeckého redaktora Andreje Červeňáka, ale i dalších. Almanach jsme v Brně střídavě s některými kolegy poměrně pravidelně sledovali a recenzovali. Umělecká úroveň literárních ukázek bývá různá,